

Szakavatott irodalmi körökben, legalább külföldön, ma már alig van komoly irodalomtörténelemíró, ki Petőfi befolyását az európai költőkre kétségbe vonná. Ez korántsem plus-csinálás, noha annak tetszenék könnyen, kivált, ha tekintetbe vesszük, hogy eleinte csak fordításokban terjedtek el Petőfi művei és pedig többnyire igen közepszerű fordításokban. De a nagy genie alkotásait még a legközepszerűbb, vagy legrosszabb fordítások sem bírják annyira tönkretenni, hogy nagyszerű hatásukat megbénítanák vele. Példák rá a Luther előtti kezdeties bibliafordítások nagy száma, melyek ugyancsak nagyszerűbb hatással voltak az egész világra, sőt sokkal nagyszerűbbel, mint mai nap vannak a tökéletes Luther-féle fordítások. S csakugyan Petőfi is már az 1854. évben, tehát szinte egy negyedszázzal ezelőtt, elannyira magától értetődő irodalmi faktor volt, a külföld kezdeties fordításaiban, még az óriási német irodalom keretében is, hogy midőn a híres lexicograph és fordító dr. Sanders egyik legelső és maig is létező berlini irodalomtörténelmi szaklapban egy német anthológiát bírálván meg, mely a legkülönbözőbb

nemzetek nagy költőinek velős mondásait egyes őrszavak alatt sorolta fel, „Ruhm“ alatt csodálkozva kérdezi az anonym szerzőtől, Petőfit szószerint idézve, hogy hol maradt Petőfi „Mi a dicsőség“-je? Úgy sejtem, hogy a Felhőknek ez a kis distichonja éppen innen annyira elterjedt Németországon, hogy egy nagyon közép, de éppen azért mai nap fölötte divatszerű költőnél (Rittershaus Emil-nél) szinte szóról-szóra található.

És ilyen öntudatlan utánzásait Petőfinek, a legkülönbözőbb irodalmakból ma már meglehetősen számmal lehetne felsorolni. Szóval Petőfinek iskolaalkotó ereje volt és van, mint minden nagy költőnek. Az ilyen költők az egész világot úgy hódítják meg, hogy az alig veszi észre; teszik pedig ezt ugyanazzal a dynamissal, melylyel a mágnes a vas részecskéket csoportosítja maga körül. S éppen ez az a nemcsak érdekes, hanem fontos és tanulságos körülmény, melyre röviden szeretném felhívni azt a csekély számú irodalmi tudós közönséget, mely előtt a magyar irodalom kissé nagyszerűbb szerepre van hivatva és tényleg is nagyobb szerepet játszik, mint teszem fel, a pusztán álló kiszáritott gémkút. (Minap olvastam egy magát magyarnak való irodalmi lapban, hogy a magyar irodalom volt befolyással, de csak az oláhra és a tótra; hát a cigány népköltészetre, kérdem és még európai egyéb néhány csekélységre nem volt?)

Ne mondja senki sem, hogy Petőfinek ez a

hatása csak olyan, mint a kialvófélben pislogó tűznek egy-egy felvillanó szikrája. Én azt hiszem, hogy éppen ellenkezőleg, az egész világot lángba borítani készülő meleg tűz pattanó szikráival kell összehasonlítani az idevágó érdekes mozzanatokat. Azt is hiszem, hogy Petőfi elterjedése geographiáját, mely hazánkban sokaknak kedvencz sportja, csak akkor üzzük komolyan és haszonnal, hogy ha nem a határoknak minél szélesebb voltát hajhásszuk, mint olyant, hanem csak egyedül Petőfi műzsája iskolaalkotó erejének nagyszerű határait figyeljük meg. E nembem pedig szerencsénkre van elég figyelemreméltó. (Volna csak több figyelem és több valódi irodalmi érdekeltség és kevesebb szalmatűz és mondva csinált Petőfi entusiasmus!)

Magyarországnak már sajátságos, de bizony szerencsés geographiai fekvése hozta magával, hogy Petőfinek iskolaalkotó ereje első sorban Németország és Itália, kétrendbeli tőszomszédunkon mutatkozott. Legelőször Németországban utánozták nagyobb mérvben; nem akarom még csak mellékesen is az ismeretes adatok felsorolásával fárasztani az olvasót. (Donner G. F. utánzásaira más alkalommal figyelmeztettem, habár igen röviden; teljesen ismeretlen eddig nálunk, a fiatalabb generációról, hogy a természettudós Zacharias Ottó, a híres lipcsei „Illustrierte Zeitung“ író társa, nemcsak egy költeményt írt egészen Petőfi modorában; csak-hogy ezek kissé elrejtett helyen jelentek meg.

Meggyőződtem magam Lipcsében 1868-ban, midőn a szerző felolvasta eredeti költeményeit előttem, hogy mennyire utánozta Petőfit. Midőn erre célzó megjegyzésemet hallá, nemcsak hogy nem tagadta, hanem büszkeséggel vallotta be. Igaz, hogy nem is rabszolgai utánzásai Petőfi rugóinak, hanem csak Petőfi szellemében fogamzott termékek.)

És most azon leszek, hogy szoros chronologiai rendben mutassam be a sziczipiai Petőfianusokat.

Igen szép műve a világ ama legdévajabb, szellemben legdúsabb kritikusának, a véletlennek, hogy éppen Sziczipiában alkottatta az első Petőfi-iskolát, optimo jure. Ez a sziczipiai Petőfi-iskola természetesen első sorban csak fordító-iskola; de tudvalevő dolog, hogy minden idegen költő iskolájának ez szokott lenni az első stádiuma. Jó, hogy meg van legalább ez az első stádium; teljes meggyőződése, hogy ily szép kezdeményezés után a második, a középső stádium, az idegen nagy költő szellemében, tehát Petőfinkében való, önálló költői működés sem fog elmaradhatni.

Petőfi az ötvenes évek végén kezdette meghódítani Olaszországot. Nem hiába volt ő a „világ-szabadság“ éneke és mátyrja, mert éppen azzal a viharral terjedt el Itáliában, melylyel ez lerázta nyakáról az idegen igát. Garibaldi légijójában tudvalevőleg magyar vér folyt és ahol magyar vér foly, ott Petőfi varázsdalai is folynak. Egyébiránt már régebben volt figyelemmel Petőfire *Aleardi* gróf. Azt hiszem, hogy két más felső-olaszországi Petőfianus,

Milanóban a híres *Massarani Tullo*, úgymint ugyanott a szintén igen híres, de már elhalt nyelv-tudós, *Maggi* adták a legelső külső lendületet a szicíliai iskola létrejövetelére. Mert tény, hogy az első költő, ki Trinakria földjén utánozta Petőfit, mint az említett két tudós intim barátja, Milanóból vándorolt ki a szigetre.

Milelli Domokosról szólok, ki ugyan nem szicíliai születésű, hanem calabriai; de ki már 1867-ben Milanóban (*Agnelli publicatiojában*) lépett fel legelőször, mint Petőfi-fordító, majd hosszabb ideig élt Sziciliában, a régi híres Syrakusa szomszédságában, Avolaban, mint tanár.

Milelli, teljes nevével: *Domenico Milelli de Siena*, körülbelül harmincznyolcz éves, legerőteljesebb férfikorában van s „*In Giovinezza*“ című költői gyűjteményével nagy hírnevet szerzett magának hazájában. Ugy ezen, mint későbbi eredeti gyűjteményein (*Gioconda*, *Hiemalia*) látszanak Petőfi nyomai is, jelesen a melancholicus darabjaiban. A Perugiában megjelenő „*Favilla*“ című lap, 1869-ik évfolyamában, szintén Petőfi-fordításokat tett közzé. Végül, mi igen karakteristikus éppen Milellire nézve, hogy a „*Czipruslombok*“ fordításával foglalkozott legbehatóbban. Ezeknek azonban nyomtatásban csak hét darabját adá.

Milellinek egy meg nem bocsátható önkénye már itt is mutatkozik, amennyiben a legutolsó darab nem egyéb, mint két külön költemény (IX. és XXV.) összetoldása. Az utóbbi („*Játszik öreg föl-*

dünk“) mint egyik legsikerültebb darabja a Czipruslomboknak, oly kerek egészet alkot, hogy valóban kétszeres bűn egy különben oly szelleműs költő részéről: oda illeszteni az előbbihez („Én vagyok itt, emésztő gyönyöröm!“) melynek szilaj szenvedélyes hangja távolról sem egyezik meg az utóbbinak mélyen melancholicus szellemével. Különben Milelli a forma mestere, nála kevés költő ír tisztábban s hogy ha az ily önkényes eljárást ujabban is folytatta, még sem szabad elfelejtenünk, hogy ő egyáltalán az itáliai Petőficultus megalapítóihoz tartozik.

Úgy hiszem, hogy Milelli-től teljességgel függetlenül később ismerkedett meg Petőfivel egy másik kiváló olasz költő, ki szintén Sziciliának keleti partját lakja, élven már legalább is húsz év óta Messinában. Körülbelül egy korban lehet Milelivel: *Tommaseo Cannizzaro*, egyik legsajátosabb lyrikusa nem csak Itáliának, hanem az egész világnak. Ő francia költő is; de miután spanyol eredetű családból származik, birja tökéletesen a spanyolt is, sőt spanyol költeményeket is publikált. Németül hasonlóképpen tökéletesen ír, s az „*Ore segrete*“ című gyűjteményében még eredeti német költeményei is lelhetők. Hugó Viktor barátja, kihez mint francia költő gravitál; különben teljességgel originális lyricus.

Cannizzaro Tamás, úgy látszik, szintén nem szicíliai születésű. Mindazonáltal ő a szicíliai dialectust úgy birja, mint a legtösgyökeresebb sziczi-

lianus és nem hiába gyűjtögette a szép szicíliai népdalokat. Utolsó nagy gyűjteményéhez (In solitudine) írt terjedelmes előszavában röviden említi Petőfit Platennel, Leopardival, Shelleyvel s másokkal, mint olyanokkal együtt, kik az ő múzsájára befolyással voltak. Teljes jogunkban áll tehát a jeles Cannizzarot is a szicíliai Petőfi-iskolához számítani. De különben is 1877. december 22-én hozzám intézett levelében Petőfinek Júliára, későbbi feleségére írt ismeretes gyönyörűséges dalának („Reszket a bokor“) kétrendbeli olasz fordítását küldé be hozzám.

Mondanom sem kell, hogy azonnal elküldtem Cannizzaronak egy magyar-német szótárt. Most már megtanult magyarul. Eötvös „Gondolatait“ is fordította.

Hasonló korban körülbelül, mint az említett költő, áll az a szicíliai Petőfiánus, ki mint harmadik következik chronologiai rendben: *Gaetano Oliva*, kivel személyes összeköttetésben nem lévén, csak annyit tudok róla, mennyit a mindjárt fel-
említendő Cassone barátom volt szíves közölni velem. Oliva Messinából származik, tehát született szicilianus és valahol a szigeten tanár. Legelőször mint fordító lépett fel német költők után. Sem ez a gyűjteménye, sem elszórtan megjelent későbbi Petőfi fordításai nem állanak nagy hírben, sőt gyengéknek tartatnak. Én részemről csak egyetlen egy fordítását láttam, a „La Colonna“ című darabot, kétségen kívül Petőfinek egyik leggyengébb költeménye után.

Hogyha igen charakteristikus volt Milellire nézve a Czipruslombok fordítása, akkor Olivára nézve szintén az ennek a Petőfi-féle — ismétlem — úgyszólván leggyengébb költeménynek választása. „A ledőlt szobor“ egy 1848-ban írt alkalmi darab, önképző körökben, kivált absztrakt patriótáknak jó declamatori „Cabinetstück“ lehet, hisz a legtöbb patrióta sokkal kényelmesebbnek tartja az ilyentén theoretikus patriotismust: jól áll neki és nem kerül semmibe. De az aesthetikus ezzel a különben is hosszúra nyújtott darabbal szemben sajnálva veszi észre, hogy néhol, még az első rangú geniek is megsértik a költészet alaptörvényeit, melyek sehol sincsenek oly világosan és élesen feltüntetve, mint az aesthetika magna chartájában: Lessing Laokoon-jában. Nem is szólnék bővebben erről az allegoristikus darabról, hogyha nem volna éppen hibáinál fogva fölötte tanulságos. Gaetano Olivat egyik olasz költő barátom, talán igazságtalanul, még Piantierinél, a leggyengébb verselőnél is alább helyezi; de azért éppen a „La Colonna“ című fordításával azoknak, kik negativ úton is szoktak tanulni, roppant nagy szolgálatot tett. Már az a körülmény is fölötte érdekes, hogy az eredetiben is lapályos költemény 15 négy sorú stropháját Oliva nem hogy rövidítette volna, hanem megduplázta; amennyiben 15 tíz sorú strophára nyújtotta! . . . Igaz, hogy egy-egy verslábbal rövidebb verssorok ezek; de így is igen hosszúak!

Ami a már említett *Federico Pianteri*-t illeti,

Italia Opitz Tivadarát, ki Petőfiből legtöbbet fordított, a quantumra nézve tehát legelső, ez alig érdemel szót; legfeljebb bibliographiai curiosum. Meglehet, hogy nem is szicíliai születésű; műve Nápolyban jelent meg 1868-ban.

Mindez voltaképpen csak kitérés volt. Visszatérve most a messinai iskolához, innen a sziget legészakibb keleti pontjáról egy ugrással a délkeleti pontjára vezet a szicíliai Petőfi iskola chronologailag most következő tagja; itt, hol (Andalusia mellett) Európa legmelegebb éghajlata alatt állunk, hol nemcsak a pálmafa terem, hanem, hol Európa egyetlen helye van, melyen a papyrus és a cukornád is tenyészik.

Egyébiránt csak oda térünk vissza, honnan kezdetben kiindultunk. Mert Milelli lakhelye, Avola szomszédságában fekszik: Noto, hol Petőfi legtüzesebb tisztelője lakik, a legszenvedélyesebb, legrajongóbb Petőfianus; de aki mindez, a szó legnemesebb értelmében, az én kedves szerencsétlen barátom: *Giuseppe Cassone*. Már találkoztunk több ízben az ő nevével. Ennek a kitűnő fiatal költőnek életéről, fájdalom, többet nem tudok, mint amennyit tőle magától ellestem, természetesen anélkül, hogy talán indiskrétn kíváncsisággal figyeltem volna nyilatkozataira. Cassone jó módu polgári családból származott; jogi pályára készült, midőn 1867-ben egyszerre csak a legborzasztóbb tagbénulás lepte meg. Több mint egy decennium óta teljességgel süket és béna.

Adja a sors, hogy befejezhesse nagy Petőfijét is, melyen már szinte egy lustrum óta dolgozik. Mostoha körülményei, úgy látszik, fájdalom, nem engedték meg eddigelé, hogy a „Tündérálom“ fordításán kívül nagyobb publicatioval felléphessen. Egyes jeles lyrai darabok folyóiratokban jelentek meg. Az említett, egyetlen egy önállóan és directe közzétett fordítását csinos füzetben saját költségére nyomatta, ily cím alatt: *Petőfi Sándor. Sogno Incantato, Versione di Giuseppe Cassone.*

Ami Cassonet ez idő szerint Olaszországban az élők közt, tehát nem csak a szicíliaiak közt, talán csak Teza és Cannizzaro kivételével, a legjelesebb Petőfiánussá teszi, de valamennyi közt mindenesetre a legtöbb reményre jogosítóbbá: ez az, hogy ő a magyar nyelvet talán még jobban bírja, mint Teza is, ki különben első sorban nyelvtudományi álláspontról érdeklődik leginkább iránta. Ezenkívül Cassone a legnehezebben visszatükrözhető lyrai hangulatokkal is megbirkózik. Példa rá nemcsak a bizony eléggé aethericus „Tündérálom“, mint amelynek választása ötet igen jellemzi, hanem számtalan más darab, részben még kiadatlan. Ehhez járul universalismusa, mely ha nem is olyan tág, mint Cannizzaroé, de mégis helyesebb, mert az originalis költői productio heterogen terére csap át. Abban tudniillik nincs semmi köszönet, hogy ha valaki polyglott költői működést szeretne kifejteni, mert olyan nincs. Minden embernek egy szive, egy anyja, egy nyelve van.

Hogy ha tekintjük, Cassone kiváló hivatottságát, sőt remek fordítói működését s hozzá vesszük sorsát, süketségét, sajátságos fájdalom lep meg bennünket. Ime egyszer egy kiválóan hivatott Petőfianus; de ezt is ideje korán készül széttépni az irgalmatlan végzet. „Nem mondhatom, hogy egészséges vagyok. Most már nem csak testem, hanem szellemem is beteg. Nem tudom, hogyan, de úgy tetszik, hogy lassankint elveszítem emlékezőtehetségemet. Éppen azért sietek dolgozni, mert életem, jól tudom, rövid.“ Ezt írta nekem 1878-ben írt utolsó levelében.*)

Talán nem táplállok igen vérmes reményt, hogy ha, tekintve kivált Cassone életmódját, mely a tökéletes bölcsé, azt gondolom, hogy meglesz a nagy Petőfi is. De bármit is miveljen még Cassone a Petőfi irodalom terén, az eddig is hátrahagyott nyomai, s egyáltalában virtuoz fordítói művészete, mindig kiváló helyet fognak biztosítani, nemcsak a szicíliai Petőfi-iskolában, hanem egyáltalában a a napról-napra szaporodó itáliai Petőfiánusok közt. Megjegyzem, hogy Cassone Petőfi életrajzon is dolgozik.

Cassone eredeti költeményei közül egyet sem

*) Érdekesnek tartjuk fölemlíteni, hogy Cassone egészségi állapotában évek sora óta javulás állott be. A jeles fordító Meltzl többszöri ösztönzésére folytatta munkáját s Petőfi költeményeinek fordítását csaknem egészen befejezte. Az erről szóló hír, Meltzl 1908-ban bekövetkezett halála után néhány hétre, érkezett Olaszországból.

ismerek. De nem állhatok ellent, hogy egyik legutolsó Petőfi-fordítását ne közöljem ezen a helyen, lévén különben is nemcsak a fordítónak, hanem költőnknek is egyik leggyönyörűségesebb darabja, ez a mélabús s mégis oly nagyszerű, eredetiben négy, 8 sorú strophából álló darab. Különben is egy darab se karakterizálja jobban a mi fordítónkat. Fordításának látszik minden betűjén, hogy saját szívének vércseppjeivel írta. Mily ritkák az ekképpen író fordítók!

(Minden virágunk)

SON SOLO.

Scende un raggio di sole ad ogni fiore,
 Un raggio scende ad ogni fuscillin.
 E tu, sole de l'alma, amore, o amore,
 Uno non hai per me raggio divin?

Non v'è fanciulla cui d'amarmi piaccia,
 Non v'è fanciulla, che mi dica almen:
 Il mondo è freddo, l'alma tua s'agghiaccia,
 Vieni, scaldati al mio fervido sen.

Niuna che mi dica: l'affannato
 Capo a l'omero mio vieni a posar.
 Niuna che dal fronte lapidato
 Alfin mi voglia il sangue rasciugar!

Son solo, come nella vigna il nudo
Palo, ove uccello il vol non va a tener;
Stridon soltanto quei che in mente chiudo
Corvi sinistri, i tristi miei pensier.

Così sen' va la giovinezza mia,
L'orfana vita mia così sen' va:
Sento che il sangue mi si gela, e via
Via la morte, che alfin m'abbracerà.

E quando io morirò, stilla di duolo
Ad occhio uman per me non farà vel;
E un fiorellino un fiorellino solo
Non porrà alcuno su l'ignoto avel.

Colà putridirò, presso quel colle,
Di sotto ad un' umil croce vulgar,
E l'erbe copriran le smorte zolle,
Chè umano piè non le verrà a pestar.

Verrai tu sol, nottivago urgano,
A piangere e ulular ci verrai tu,
Poichè, lo sento io ben, solo germano
L'altero animo mio solo a ta fu.

Petőfi ezt a gyöngyét életének és költészetének éppen culmináló pontján írta, tudvalevőleg az 1846. év kezdetén, midőn legérettebb productumai tömegesen keletkeztek. Mert a valódi költészet is

csak olyan, mint az ibolya, vagy a rétnak akár-mely más virága, amint már volt alkalmunk megjegyezni; levén tudniillik a valódi költeménynek a pseudokölteménytől toto genere megkülönböztető, azaz ismertető főjele, hogy organismus, holott a valódi ihlet nélkül dolgozó talentumé csak mechanismus. Ahol tehát elrejtett s termékeny helyen kiütötte fejét egy kiválóan szép és egészséges species, ott nyomban követi első, második és a többi testvér speciese.

„Isten csodájá“-val nyitotta meg Petőfi ezt az ő reá nézve különben is oly fontos évet, amennyiben ennek folyamában kezdett valósulni, éppen a szóban forgó darabban epedve feltárt legforróbb álma. Az „Örült“ követte nyomban. A szóban forgó költemény tehát édes testvére a nagyszerű Örültnek, melylyel már több olasz fordító hasztalanul birkozott, míg Cassone ezt is sikerülten átültette olaszba.

Az ismeretes „Minden virágnak, minden kis fűszálnak“ dalra, ki ne ismerne rá, ki valaha csak néhány latin szót tanult életében?

Sajátságos egy characteristicuma ennek a darabnak az, hogy minden stropha két külön részre oszlik. Cassone is észrevehette ezt, mert különben nem vágta volna ketté a strophákat, különben egészen megtartván az eredeti mértékét (kereszt rímekkel járó hat lábú jambust).

De a fordító helytelenül cselekedett, nem vevén észre azt az igaz, a költő részéről csak öntudat-

lanul nyilatkozó finom intentióját, melylyel minden strophájának első felében szeliden panaszkodik és gradatim adja elő sorsával való meglegedetlenségét, a stropháról-strophára mind erősebb második részben kitör belőle a legnagyobb indulat, sőt jajgatás, míg legvégre kettős anaphorával az „*éji fergeteg*“-et testvérének apostrophálja, mint sírját meglátogató egyedüli lényt. Ezzel megy át a legvégső, legindulatosabb panaszra:

Meglátogatni csak te fogsz, hogy elzúgd
 Testvéri búdat, éji fergeteg,
 Testvéri búdat, mert hiszen testvére
 Voltál te lelkem érzeményinek!

Mily prophéta volt ez a költő!

Nem teljesült-e, fájdalom, betűről-betűre ez a jóslata is?

Az *éji fergeteg* kétségen kívül a leghatásosabb rhythmusi festés.

Az *éji* szóban az *é* és *i*-ben, kivált azokat éppen megelőző annyi sötét hangzó után, hatalmasan észlelhető egyszerre a sivoltás (kettős *u* és kettős *o*: te fogsz, hogy elzúgd . . . búdat) után a ríó: *éji*.

A vocalisokkal való festés tudvalevőleg sokkal nehezebb feladat a vocalis assimilatíót annyira űző magyar nyelvben. De a nagy költők még e legnehezebb, legmostohább viszonyok közt is diadal-maskodnak. És ugyanez áll a valódi fordítókról is:

Cassone kétségenkívül fölötte nehéz feladattal állt szemben, kivált az itten felhozott részleteknél, tudniillik a költemény végén. A végén csattan az ostor. De ennek a kettős nehézségnek derekasan megfelelt: az az éji fergeteg nála: *nottivago uragano*, ami a legtökéletesebb *aequivalens*. *Uragano* nyugot-indiai homályos eredetű, de nézetem szerint *onomatopoeticus* szó. Az *epitethon ornansa* pedig *nottivago* magában véve sokkal szebb a magyarnál. Ehhez járul a következő sorban az *ululari* gyönyörűséges *onomatopoeticon*, mely szintén az eredeti szöveg két rendbeli sötét hangzóinak („*elzúgd*“ és „*búdat*“) teljes *aequivalense*. Még az *anaphorát* is megtartotta ez a genialis fordító. Igaz, hogy nem rabszolga-módra, mert ilyesmi a ferdítő-fordító dolga. Miután „testvéri búdat“ nem ismételhette, ismételte a meglátogatást! Mily tapintatosan!

Verrai tu sol, nottivago uragano,
A piangere e ulular ci verrai tu,

Ezzel pedig a fordító még azt is eléri, hogy a *verrai* (meglátogatandsz) kettős *r* consonansával mintegy *seprí* az elhagyott sírra hullott száraz leveleket. Az *r* tudniillik nemcsak a német nyelvben jelzi a gyors takarodást, gördítést, forgatást, dübörgést, tekergést, hempergést, röpülést, sőt zörgetést. A kettős „*verrai*“-ra tehát a hallgató mintegy forogni látja a sárga leveleket, a szélről villámsebességgel elragadottakat.

Igen messze vinne a fordítás szépségeit mind rendre szemügy alá venni; erről külön egy értekezést lehetne írni. Legyen szabad még csak egészen röviden a negyedik strophára figyelmeztetni; levén itt úgysis Petőfinek egyik legnagyobbszerűbb összehasonlítása. (Petőfinél a második szakasz második fele.) Itten a fordító egyetlen csattanós epithetonnal Petőfinek egy egész verssorát pótolja és pedig pótolja a leggeniálisabban, czélt érvén az olasz hallgatóság előtt egyetlen adjectivummal, hol Petőfinek a magyar előtt öt szóra van szüksége:

Magam vagyok, mint a szőlő karója,
Melyről leszáradt a zöld venyige;
 Madár nem száll rám, csak fölöttem repdes
 Sötét eszméim hollóserege.

Son solo, come nella vigna il *nudo*
 Palo, ove uccello il vol non va a tener:
 Stridon soltanto quei che in mente chiudo
 Corvi sinistri, i tristi miei pensier.

Itten tudniillik a fordító az egyetlen *nudo* alhangú szóval, mely az ő keményebb dentalisával, több rendbeli liquidával járó felhangzású három rendbeli szót „nella vigna il” nyomban követi, szemünk elé varázsolja a száraz és szürke (*nudo palo: u-o-a-o*) karót, melyről leszáradt a zöld venyige. Az ekként megtakarított verssorát azonban a fordítónak azonnal vissza kell fizetnie:

levén majd a magyar nyelvű szöveg a „repdes“ és „holló serege“ fölötte szépen festő két pusztá szóval előnyben. A fordító ezek hatását csak úgy pótolhatja némileg, hogy most már maga részéről fordít erre egész verssort, az utolsót, hol nem kevesebb, mint tiz rendbeli magas hangzású *i*-hez nyúl, hogy a „repdes“-ést és a hollók szárny-csattogását lefesteni győzze.

Cassone, ki úgyszólván életét szentelte Petőfi-nek, már csak azért is megérdemelte, hogy leg-bővebben vele foglalkozzunk.

Mellőzve Cassone legutolsó Petőfi-fordítását, mint például az „Árvalány“ című gyönyörűséges cyclust, csak arra a sajátságára figyelmeztetem az olvasót, hogy Cassone soha se választott Petőfitől más darabot, mint remeket. Cassone a szicíliai Petőfi-iskolában legjobban ért a választáshoz.

Cassone karakteristikáját legyen szabad egyik vallomásával befejezni, melyet ezelőtt éppen négy évvel irt (1875. jan. 26.) s melyből kitetszik, hogy mily ritka tehetség, mily ritka szorgalom és mily ritka szerénység honol e férfiú nemes keblében. A „Tündérálom“ fordításának publicatiójára czél-ozva írta nekem: „Tudok magyarul, de az igazat megvallva, oly kevésbé ismerem a nyelvet, hogy néha hiába fáradoz egyes szólásmódok megmagyarázásával. Ezért az én fordításaim Petőfi szellemében nem lehetnek hüek. De ennek a költeménynek szépsége csábított. Én Petőfinek csodálója vagyok, ennek a leggeniálisabb költőnek, ki a

világirodalomnak egyik legnagyobb alakja. Éppen ezért tanulmányozni akarom a magyar nyelvet, hogy hazámat Petőfi költeményeinek gyűjteményével gazdagítsam.“

Az előbbieken felsoroltam mindazokat a szicíliai költőket, kik már régóta foglalkoztak költőnkkel és pedig felsoroltam lehetőleg chronologiai rendben. Jóllehet, talán kihagytam régebben szereplő, egy vagy más alárendeltebb nevet, vagy akár éppen egy vagy más ismeretesebbet is, melyről azonban nincs biztos tudomásom, hogy viselője a szép sziget szülöttje. Elvégre is az ilyen geographiai irodalomtörténelem-írás édes keveset ér, hogy ha első sorban nem tekint a benső rokonságra és az egyes tagok közt észlelhető benső érintkezési pontokra.

Már pedig tudtommal csak az említett négy fordító: Milelli, Cannizzaro, Oliva, Cassone volt már régóta a legbuzgóbb Petőfianus Szicília földjén.

Hátramaradt azonban még egy csoport szicíliai költő, köztük európai híré is, kik csak a legutolsó években ismerkedvén meg Petőfivel és eddig nyíltan ugyan még nem is szerepelvén mint Petőfi-fordítók, mégis bátran a szicíliai Petőfianusok közé számitandók.

De Spuches di Galati herczeg, már mint Cannizzaro barátja, régebben ismerkedett meg Petőfivel. De ez még nem jogosítana fel, őtet bár csak a függelékben tárgyalandó Petőfianusok közé

sorozni; hanem igen is, a herczeg következendő ígérete, melyet 1878. január 3-án kelt leveléből veszek át: „Óhajtom, hogy az önök igen kitűnő Petőfijének néhány költeményét olaszra lefordítsam.“ Azóta van tudomásunk arról is, hogy a herczeg más irányban is nemcsak megtartotta Magyarország irodalma iránti rokonszenvét, hanem folyvást növelte.

Igy tehát örömmel constatálhatjuk, hogy Petőfi eljutott Szicziának harmadik, még pedig legnyugatibb szegletébe is: a fővárosba. Mert De Spuches palermói lakos levén, jelenleg az ottan a mult száz dereka óta virágzó hirneves királyi tudományos akadémia elnöke.

Szintén Palermóban él, mint az egyetemen a retorika és költészet tanára, egy másik kiváló író: Bozzo József, az ottani akadémiában a nyelvtudományi és szépirodalmi osztály titkára, ki előtt Petőfi neve szintén ismeretes.

Visszatérve most újból a sziget keleti partjára, éppen az Aetna alján találkozunk Cataniában az egyetemen egy európai hírű nagy költővel, ki Petőfinek jelesen „Tűz“ című költeményét ültette át olaszba. *Rapisardi Marioról* szólok, kit ugyan nem számítok még a Petőfi-iskolába, mint Bozzot, sőt De Spuchest sem, hanem csak a szicziiai Petőfi-barátok vagy egyáltalában Petőfánusok közzé.

A szép Sziczia élő költői és költőnői hosszú sorából még többet említhetnék fel, ki Petőfi előtt meghajol; de mindez többé nem iskola, feladatom

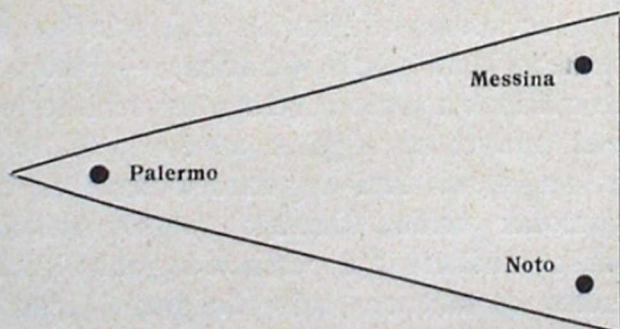
pedig csak az, amit szicíliai Petőfi-iskolának voltam bátor elnevezni.

Tudvalevő dolog, hogy Petőfi, már mint kezdő költő, vágyódott Itáliába. Még katona idejéből is birunk tőle egy ide tartozó igen jellemző vallomást. Egy másik vallomását pedig Tyrolra nézve, vajjon nem kell-e szintén ebből a szempontból megítélni? S mért énekelte meg később éppen Olaszországot olyan szépen? Most már bőségesen jutott neki abból, amire vágyott. Mily korán, s mégis igen későn! Hadd lelje mottónk ebben magyarázatát! Talán nincs nem-olasz költő Shakspere, Goethe, Molière s talán még csak egy-kettő kivételével, ki Itáliában annyira terjedt el, mint Petőfi. Hogyha vesszük a magyar nyelv izoláltságát és a magyar nemzet kis számát, akkor bátran mondhatni, hogy már is az összes világirodalomból aránylag legelterjedtebb költő a szép hazájában — Petőfi.

Sziciliának a közép-tengerben legszebb testvérszigetét, melyet az angolok az éppen ma lejáró évben magukévá tenni elég szellemdúsak és elővigyázatosak voltak, kiterített ökörbőr alakunak mondták. A nálunk is, éppen nem legjobb oldaláról ismeretes, de különben más alkalommal szellemdúsabb, müncheni egyetemi tanár, Löher, jobbnak látta Cyprus szigetét sonkához hasonlítani! Így Szicília szigetének sajátságos geometriai alakját is mindenféleképpen hasonlították már össze. De a legegyszerűbb és éppen e miatt leghelyesebb magyarázata e dolognak az ó-hellen nevében fekszik:

Trinakria, lévén ez a sziget tökéletes háromszög. Már Homeros nevezi úgy. Jóllehet a praehistoriai lakosság hagyományának csak fordítása rejlik benne. Ez a praehistoriai lakosság pedig mint a többi európai autochton nagy néphez tartozó, csak rokona lehetett, a legmodernebb ethnographiai kutatások eredményei folytán, a — magyarnak. Így tehát a szicíliai Petőfi-iskolával, igaz, kissé nagy intervallumban, csak visszatérünk a legrégebb közös tradíciókkal való visszakapcsoláshoz.

Petőfi az ősi kultúra irányában haladt tovább a szigeten, tudniillik keletről nyugatra: előbb az egész keleti part hosszában hódított, innen nyomult előre a legnyugatibb csúcsig.

A szicíliai Petőfi-iskolát tehát bátran lehet trinakriai-nak is nevezni. Petőfi annyira meghonosult itten, a tavasz istennője, Persephone hazájában, már több, mint egy decennium óta, hogy előre-

láthatólag az ő iskolája ahhoz a stadiumhoz is elér, mely az utolsó, melyen tudniillik az idegen költőt nemcsak fordítják, hanem önkéntelenül az ő szellemében működnek. Különben is, mióta Cannizzaro e sziget tájbeszédére tanította költőnket, az ember önkéntelenül is felkiált: *Petőfi sicilicis-sitans!* De azért Petőfi nem „classicus” költő (a magyar irodalomtörténelemben); nem, a világért sem.
